

Vaižgantas – juoda sutana įaugęs į šviesą

ROMA BONČKUTĖ

Klaipėdos universitetas

roma.bonckute@ku.lt

<https://orcid.org/0000-0001-5889-675X>

Gitana Vanagaitė 2023. *Vaižganto asmuo ir kūryba: krikščionybės ir modernybės sąveika*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 168 p. ISBN 978-609-467-547-8 (spausdintas), ISBN 978-609-467-548-5 (internetinis)

Gitanos Vanagaitės monografija *Vaižganto asmuo ir kūryba: krikščionybės ir modernybės sąveika* pasiūlo skaitytojui išskirtiniu humanizmu persmelktą tekstą. Monografijos pavadinimo pradžia primena anksčiau tradicinėse monografijose buvusias paantraštes „gyvenimas ir kūryba“, tačiau atsivertę turinį, perskaite skyrių pavadinimus suabejojame, kad tai bus „klasikinio“ tipo tyrimas. Štai po pratarmės mokslo monografijose laukiame įvado su visais mokslo darbams būtiniais, mokslininką disciplinuojančiais burtažodžiais, bet aptinkame skyrių, pavadintą „Be metodologijos, arba apie Juozą Tumą–Vaižgantą be širdies kartėlio“. Pajutę ironiją, suklūstame, skaitome toliau, randame dar ne vieną skyriaus pavadinimą su analogiška sintaksine konstrukcija: „Lietuviškai dirbti“ ir „su lietuviiais gyventi“, arba „visam kam lietuviškam laimėti laisvės“, „*Dėdės ir dėdienės*, arba apie atsisakymu grįstą pilnatvę“, „*Nebylys*, arba apie žmogų laiminančią ar smėgdinančią aistrą“, „Nepriklausomybės siekis, arba neišsipildęs širdies santykis“. Autorė, pasirinkusi skiriamus dalykus sujungti jungtuku *arba*, išreiškia ir modalinį abejojimo atspalvį, kuris įgudusiam skaitytojui sako, kad pasirinktas ne griežto aiškinimo mokslinio teksto stilius, o samprotavimų, laisvesnio minčių

Received: 31/01/2024. **Accepted:** 17/05/2024.

Copyright © 2024 Roma Bončkutė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

dėstymo būdas. Monografijai pasitelktas esė žanrams būdingas rašymas pavartojant analogiją įprastam moksliniam žanrui suteikia netikėtumo, gyvumo, sukelia daug asociacijų, leidžia skaitytojui, pasitelkus savąją patirtį, pratęsti neišplėtotas teksto vietas. Pavadinimuose, o neretai ir pačiame tekste skirtingų sferų sugretinimas skaitytoją, kuris galbūt galvoja, kad apie Vaižgantą ko nors nauja negali išgirsti, priverčia suklusti. Toks monografijos stilius leidžia mokslinę problemą tirti, tačiau nebūtinai išspręsti, kaip rodo ir monografijos išvadinės dalies pavadinimas „Kelios apibendrinančios mintys“. Išvengdama autoritetingo kalbėjimo *ex cathedra*, autorė skyrius po skyriaus, puslapis po puslapio atskleidžia vieno iš įdomiausių lietuvių rašytojų istoriją. Vanagaitės Vaižgantas – tai žmogus, gebėjęs savo asmenyje jungti laisvę ir žmogiškąjį orumą su tarnyste Dievui ir žmonėms; iš sveiko krikščioniškumo pozicijų rinkęsis modernius laikysenos modelius, galvojęs, kad be krikščioniško tikėjimo „neįmanoma jokia pažanga dvasios srityje, nors kažin kaip būtų pažengta technikos srityje“ (p. 35).

Nuo Lietuvos nepriklausomybės laikų rašytojo asmens ir kūrybos tyrėjų indėlis „[b]andant įminti Vaižganto santykio su savimi ir pasauliu mįslę“ (p. 12) sulaukė nemaža dėmesio, tad, pavadinusi monografijos skyrių „Be metodologijos, arba apie Juozą Tumą-Vaižgantą“ be širdies kartėlio, Vanagaitė sau kelia nelengvą užduotį. Nors Vaižgantas mūsų kultūrinėje sąmonėje įsitvirtinęs kaip savo laikmetį gerai jautęs, modernus, novatoriškas, ne vieną amžininką pralenkęs asmuo, vis dėlto mokytojams mokyklose buvo ir yra sudėtinga pagrįsti Vaižganto personažų aktualumą. Tad iš mėginimo suprasti Vaižganto asmens nedalomumą, valingą nuolatinę savikūrą, tikėjimo ir tautiškumo dermę, o ne prieštarą ir iš noro parodyti Vaižganto kūrybos aktualumą monografijoje atsirado dvi persipinančios tyrimo ašys: rašytojo asmens ir kūrybos (*Pragiedruliai ir Dėdės ir dėdienės, Nebylys*) analizė minėtu aspektu bei recepcijos Lietuvos mokyklų programose, literatūros kritikoje, moksle bei teatro ir kino mene apžvalga.

Monografijos autorė nurodo, jog „po ilgų metodologinių ieškojimų ir skaičtyimų buvo nuspręsta, kad bandymas žvelgti į Vaižgantą per modernybės prizmę gal ir yra produktyvus, bet jis paaiškina tik jo laikysenos ir pasirinkimų paviršių ir neleidžia prisiliesti prie vidinės tikrovės klodų“ (p. 12). Autorė pastebi, kad „moderniai žmogaus ir pasaulio sampratai taip pat neprieštarauja ir ironiškas paties Vaižganto santykis su savo atliekamais vaidmenimis“ (p. 12). Pastarasis akcentas skaitytojui primena didžiuosius ironikus – Sokratą ir Jėzų Kristų, kurie už savo gyvąjį žodį buvo pasmerkti myriop. Ir nors Vaižgantas už savo tautišką

savivoką, kuri buvo „susiformavusi įgimtos lietuviybės pagrindu“ (p. 25), fizinių bausmių išvengė, nemažai kūrybinių impulsų jam bus sukėlę išgyvenimai dėl brolio Jono, platinusio draudžiamąją spaudą, suėmimo. Vanagaitės tyrime Vaižganto poreikis siekti autentiškumo atsižvelgiant į kitus ir į gyvenimo aplinkybes atskleidžiamas nuosekliai, įtikinamai, pagrįstai, vis labiau artėjant prie žmogaus laisvo pasirinkimo ir atsakomybės temos kūrinuose.

Vaižganto prigimtyje, matyt, glūdėjęs didžiulis poreikis gyventi tikrą be veidmainystės gyvenimą, pasirinkusį kunigystę jį kreipė „kristocentriškai suprantamo ir išgyvenamo pasaulio“ (p. 36) linkme:

Vaižganto asmens vienovė, vidinė tiesa, išlaisvinanti iš daugybės prisiimtų vaidmenų, gali būti paaiškinta tik krikščioniška laisvės ir laisvos valios samprata. Būtent krikščioniškoji laisvės ir laisvos valios perspektyva leidžia kitaip pažvelgti į vidinės Vaižganto tikrovės dinamiką ir šakotumą, į jo kūrinių problematiką, kasdinių veiksmų ar pasirinkimų erdvę (p. 12–13).

Autorė, mėgindama paaiškinti rašytojo meile grįstą tarnystę visuomenei ir nuolat išskylančias problemas dėl pasirinkimo įgyvendinimo, skyriuose „Vaižganto kunigystė XIX amžiaus pabaigos kultūriniame kontekste: pasirinkimo motyvai“ ir „„Lietuviškai dirbti“ ir „su lietuviais gyventi“, arba „visam kam lietuviškam laimėti laisvės““ aptaria Tumo kunigystės, apsisprendimo dirbti Lietuvai aplinkybes, istorinį-kultūrinį kontekstą, pagrindinius idėjų šaltinius. O skyriuje „Krikščioniškasis susivaldymas ir modernus sąmoningumas Vaižganto asmenyje“ mėgina paaiškinti „Vaižganto veiksmuose ir pasaulio supratime glūdinčią krikščioniškąją pasaulėžiūrą, tos pasaulėžiūros vidinę tikrovę, lėmusią Vaižganto asmens išskirtinumą, gelminę ir nuolankią sutaptį su krikščioniškąja meile artimui“ (p. 35). Kad to pasiektų, remdamasi publicistika ir korespondencija, kitų atsiminimais bei ankstesniais tyrimais, autorė rekonstruoja rašytojo krikščioniškąjį mąstymą ir su tuo glaudžiai susijusią savikūrą.

Monografijos autorė plėtoja Vaižganto krikščionybės supratimo temą pabrėždama, kad rašytojo „unikalumas, besiremiantis dviejų tikrovių sąveika – amžinąja Dievo ir žmogaus, turinčia konkretaus laiko įspaudą, yra lėmęs jo šiuolaikiškumą ir nesenstantį unikalumą“ (p. 37). Pritariant autorės nuomonei, norėtusi tik pastebėti, kad bažnyčia visada reikalavo pagrįsti amžinųjų idealų santykį su realybe. Mykolas Krupavičius, kunigystės kelią pasirinkęs jau subrendęs,

sakė, kad „[s]eminarija auklėja toki žmogų, kokį Dievas yra sutvėręs – pilnutinį žmogų. Seminarija turi išauklėti žmogų, kuris neatitrūktų nuo pasaulio ir nuo jo kasdienio gyvenimo“¹. Panašiai teigia ir Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos pamokslų tyrėjas Remigijus Oželis, kuris rašo, kad Pabrėžos kristocentrizmas buvo pamokslininko sėkmė. Paklaustyti iškalbingo vienuolio, beje, kaip ir Vaižganto, iš skirtingų parapijų suėdavę žemaičiai matė, kad

žodį lydi jo pavyzdingo gyvenimo liudijimas. Pamokslininko veiksmai neprieštarauja jo žodžiams, tad po pamokslų bažnyčioje tikintieji negali galvoti, kodėl pats negyvena taip, kaip skelbia. Pamokslininkas jaučia dermę tarp Kristaus žodžių, minties ir Dievo valios vykdymo savo asmeniniame gyvenime.²

Vaižgantas unikalus turbūt ne dėl gebėjimo jungti du polius – „absoliučios Kristaus viršenybės“ ir „praktinės religijos pusės, besiskleidžiančios konkrečiame laikmetyje“ (p. 36), o dėl gebėjimo kristocentriškai suprantamą ir išgyvenamą pasaulį jungti su lietuviška, sąsamonėje glūdinčia, kultūros tradicija. Šis aspektas aptariamas skyriuje „*Pragiedruliai* – modernybės, krikščioniškojo ir senojo baltų tikėjimo relikto dermė“. Būtent Vaižganto kristocentriškumas suartina jį su Pabrėža, Krupavičiumi, tačiau atskiria nuo Vinco Mykolaičio-Putino, kaip ir skaitome skyriuje „Vaižgantas ir Putinas: išlaisvinanti ir suvaržanti kunigystė“. Vaižgantas, kaip ir Pabrėža, ne savo vidinių polinkių vedamas įstojo į seminariją, tačiau, vieną kartą pasirinkęs, savo valia ir pastangomis jie atsivėrė naujoms galimybėms. Pabrėža, įsimylėjęs botaniką, vengdamas posukiliminių represijų, atsidūrė seminarijoje, dėl saviugdos tapo vienu populiariausių pamokslininkų, sugebėjusių suderinti tarnavimą Dievui ir tyrinėjimus. Vanagaitė rašo: „Vaižgantas, sąmoningai priėmęs kunigystės kelią, sąmoningai išlaikęs ištikimybę savo asmeniniams ir esminiams krikščionybės principams ir vertybėms, atskleidė savo vidinės laisvės kelią“ (p. 59). Vaižgantas, kartą sąmoningai pasirinkęs kunigystę, pasirinko ir galimybę būti kuo kitu (p. 50). Būtent šis pasirinkimas Vaižgantą padarė negatyviai laisvą, iš čia ir kyla vaižgantiška ironija:

-
- 1 Cit. iš Meškauskas Juozas 2002. „Prelato Mykolo Krupavičiaus jaunystė“, in: *Lietuvių Katalikų mokslo akademijos metraštis* 30, 177, 165–179.
  - 2 Oželis Remigijus 2022. „Tradicijos ir modernumo sąlytis kunigo Jurgio Pabrėžos homiletiškoje“, in: *Res humanitariae* 30, 181, 177–189.

Vaižgantas mato savo visuomeninę veiklą ne kaip nuopelną, o kaip laikmečio lemtą būtinybę. Ironiškas santykis su plačiai vykdyta visuomenine veikla, begale prisiimtų vaidmenų („Kur tik kas man liepė eiti, ėjau, neatsiklausdamas, kas jį įgaliojo man liepti: bet tik visuomenės labui“), nesitapatinimas su jais suteikia Vaižgantui galimybę, neneigiant atliktų darbų reikšmės, kvestionuoti nuopelnus, pasiliekančią prie „nežemybės“ plotmės – gero vardo ir patvirtinant Biblijoje fiksuotą Tiesos supratimą, daugiau sietiną su garbingu gyvenimu nei intelektualiniu dalykų pažinimu (p. 56).

Monografijos skyrius apie Vaižganto ir Putino skirtingą „išsilaisvinimo kelią“ (p. 59) gali būti puikus konspektas pamokai. Paraleliai pateikiamos dviejų programinių rašytojų biografijos liudija, kad sugebėjimas savąją tapatybę kurti atsižvelgiant į gyvenimo tikrovę, o ne ją ignoruojant, anot Putino, išsižadėjus „pačio savęs“ (p. 58), taip pat suteikia pasitenkinimą. Vanagaitė, nors ir lakoniškai, įtaigiai parodo, kad asmenybės pagrindai dedami vaikystėje, namų aplinkoje. Vaižganto tėvų meilė suformavo pasitikėjimą savimi, gyvenimu ir net padėjo suprasti savąjį pašaukimą. O „Putinas niekada nematė savo tėvų kaip galinčių jam būti pavyzdžiu“, jo „santykis su tėvais išduoda besąlygiškos meilės stygių ir atveria sąlygiškos meilės, meilės už tam tikrą ‚nuopelną‘ prerogatyvą“ (p. 55). Tėvų nesugebėjimas atvirai rodyti meilę suformavo nepasitikėjimą savimi, todėl jokie Putino sprendimai jam džiaugsmo neatnešdavo. Vaižgantas, kaip ir Putinas, tėvų norą išpildęs, pasirinkęs kunigystę netapo tvirto tikėjimo kunigu. Bet jis gyveno ne rezignuodamas dėl būtinybės suvaržyti individualius troškimus ir ieškojimus, o įgydamas energijos iš supratimo, kad liko laisvas nuo tų saitų, kuriais asmenį susaisto egoistiniai jo pasirinkimai. Putinas, kunigystę laikęs trukdžiu savasties sklaidai, jos atsisakęs, galiausiai santuokoje kentėjo. Tad šie du monografijoje paliesti biografijų pjūviai jaunuoliams, gyvenantiems „[r]eliatyvizmu paženklintame šiandienos pasaulyje“ (p. 153), gali padėti geriau suprasti savo gyvenimo situaciją, charakterio ištakas, ieškoti kelių tapatybės kaitai ir savikūrai. Vanagaitės sulyginimas leidžia pamatyti skirtingus rašytojo požiūrius į individo tapatybę. Vaižgantui buvo artima tradicinė žmogaus prigimties samprata, kad visi yra vienodi savo žmogiškąja esme. O Putinui artimesnis požiūris, kad kiekvienam duota galimybė tapti, kuo jis nori. Vis dėlto šis kelias subjektą įstato į nuolatinės konkurencijos su kitais individais gretą, kur dėl savo gerovės nuolat reikia rodyti pažangą, kad neatsiliktum, nebūtum išstumtas. Putinas, žengęs laisvo pasirinkimo ir konkurencijos keliu, sovietinėje Lietuvoje,

norėdamas išlaikyti įgytą statusą, buvo priverstas atsižvelgti į ideologijos nubrėžtas ribas, dangstyti, slėpti savo svajones, tikrus jausmus.

Skyriuje „Vaižgantas Lietuvos mokykloje“ Vanagaitė aptaria rašytojo biografijos ir kūrybos recepcijų skirtingų epochų vadovėliuose ir tai autorei padeda pasirinkti kūrinius – *Pragiedruliai*, *Dėdės ir dėdienės*, *Nebylys* – tolimesniam skaitymui. Skyriuje „*Pragiedruliai* – modernybės, krikščioniškojo ir senojo baltų tikėjimo relikto dermė“ autorė naują interpretaciją pasiūlo lygiagrečiai diskutuodama su pirmųjų recenzijų autoriais ir kūrinio interpretatoriais literatūros moksle:

Pragiedruliai, ypač *Vaduvų kraštas*, yra vienas iš nedaugelio, jei ne vienintelis kūrinys lietuvių literatūros istorijoje, literatūrine forma įtvirtinęs dar ir šiandien svarbią ir gyvą lietuvių pasaulėjautos ypatybę: krikščioniškojo ir senojo tikėjimo relikto sąsają, jų harmoningą koegzistavimą. Taip per moderniai paradigmai priskiriamo aktyvaus ir veiklaus lietuvių tipo sukūrimą Vaižgantas *Pragiedruluose* atskleidžia ir krikščioniškojo tikėjimo svarbą, kuris remiasi gamtos, ne tik kaip kažko natūralaus ir artimo išgyvenimu, bet ir jos antgamiškuoju pradū, taip sujungiant žmogaus būčiai esmingą praeities tradiciją su dabartimi (p. 98).

Toliau monografijoje aptariama kanonui priklausanti apysaka *Dėdės ir dėdienės*. Vanagaitė pirmiausia tiria apysakos recepciją literatūros moksle, o po to – kino ir teatro mene. Vaižganto kūrybos kritikos istorija parodo, kad gyvo rašytojo figūra „gožė kūrybos refleksiją“ ir „po jo mirties, pradėdant 1933–aisiais, straipsnių apie jo kūrybą padaugėjo, nors ir tuomet biografinės apybraižos ar impresijos, atsiminimų nuotrupos buvo dominuojančios“ (p. 100). Monografijos autorė atkreipia dėmesį, kad Juozo Ambrazevičiaus dar 1936 m. parašytos įžvalgos apie pagrindinius apysakos veikėjus, kitų parašytos recenzijos, kurios „formavo tam tikrą apysakos reikšmių supratimo kryptį, arba skaitymo kodą“ (p. 103), sovietinėje literatūros istorijoje nebuvo priimtoms, nes neatitiko „sovietiniam žmogui privalomų vertybių“ (p. 102). Tuo laikotarpiu „į Vaižganto apysaką *Dėdės ir dėdienės* imta žvelgti iš liaudies poreikių ir interesų bei jos kovos už šviesesnę ateitį perspektyvos“ (p. 103). Vanagaitė nustatė, kad, ir atkūrus nepriklausomybę, literatūros moksle išliko „sovietmečiu įtvirtintas literatūrinis *Dėdžių ir dėdėnių* skaitymas (p. 103), nors pasitaikė ir unikalesnių interpretacijų (p. 105). Apibendrindama apysakos interpretacijų istoriją, monografijos autorė pažymi, kad

intencija akcentuoti istorinį socialinį kontekstą, kaip lemtingą veikėjų gyvenimams ir pasirinkimams, yra aiškiai stipresnė. Todėl pastanga atmesti aplinkybių aukos sampratą ir pažvelgti į Vaižganto sukurtus veikėjus tiesiog kaip į žmones lieka sociologizuoti linkusios interpretacijos paraštėse (p. 105).

Literatūros mokslo kontekstas veikė ir kino, ir teatro meną. Vanagaitė aptaria 1970 m. sukurtą filmą *Tas prakeiktas nuolankumas* (rež. Algirdas Dausa), kuris

lietuvių sąmonėje įtvirtino Mykoliuką kaip pasyvų, susitaikantį su gyvenimo neteisybėmis ir nieko nedarantį dėl savo ateities. Tą patvirtina ir šių dienų mokykloms, instituciskai įtvirtinančioms klasiką, skirti vadovėliai, vis dar tebekertojantys pasyvaus rezignuojančio Mykoliuko vaizdinį, tautinio naratyvo amžiuje tapusį lietuvių nacionalinio charakterio esminiu bruožu (p. 110).

Krikščioniškojo nuolankumo samprata vyrauja ir Reginos Steponavičiūtės Šiaulių dramos teatre 1991 m. pastatytame spektaklyje „pagal Vaižgantą“ – *Dėdės ir dėdienės*. Vanagaitė prieina prie išvados, kad režisierė pabandė nutraukti sovietmečiu vyravusį ideologizuotą apysakos skaitymą (p. 112). Dar toliau nuo tradicinio požiūrio žengė režisierė Gabrielė Tuminaitė 2014 m. spektaklyje tuo pačiu pavadinimu – *Dėdės ir dėdienės*. Monografijos autorė, pritardama spektaklio recenzentų nuomonei, mano, kad pastatymui pasirinkta moderni forma su gausiais akrobatiniais sprendimais, pasakotojo emigranto Mykolo ir jo draugės prancūzės, stebinčių lietuviško kaimo žmonių dramas, įtraukimas ne tik nepriartino kūrinio prie žiūrovo, bet ir neperteikė temos. Vaižganto spektaklyje Vanagaitė nerado, nebent – pasiskolintus tam tikrus fabulos elementus (p. 112–114). Vanagaitė prieina prie išvados, kad

daugeliu atveju klasika laikomi literatūros kūriniai neturi to tvirto suvokimo kano, su kuriuo būtų galima diskutuoti, verčiant juos į kitų medijų kalbas. Taip kino ar teatro dialogas su literatūros kūriniais virsta režisieriaus ar režisierės monologu su tam tikrais iš to kūrinio pasiskolintais fabulos elementais, o tokie monologai nei sutvirtina esančio skaitymo kodo, nei turi galių su juo diskutuoti, todėl lieka periferiniais kultūros reiškinių (p. 114).

Toliau monografijoje aptariama bene daugiausia literatūrologų dėmesio sulaukusi apysaka *Nebylys*. Vanagaitė pastebi, kad apysakoje „ypač tragiškomis

gaidomis suskamba beveik visuose anksčiau parašytuose kūriniuose svarstytas žmogaus prigimties klausimas, suprantamas kaip gebėjimas sugyventi su pačiu savimi, savo troškimais ir aistromis“ (p. 118). Būtent šioje apysakoje pasiekiami aukščiausia įtampa sprendžiant „žmogaus laisvės kainą“ (p. 118). Laisvo žmogaus specifinis gyvenimo matas ir jo išraiškos forma traukia tik tokius pačius. Vanagaitė akcentuoja, kad „[k]ovos su prigimtimi linija eina per visą Vaižganto kūrybą“ (p. 120), o „[n]uorodų apie išgyventą ir laimėtą kovą su prigimtimi lytimi“ (p. 120) rašytojas yra palikęs įvairiuose tekstuose. Tai vyraujanti autobiografiškai žymėta tema. Tad galbūt daug kartų autoriaus vaizduotėje išgyventą nesusivaldymo istoriją pamatome *Nebylyje*. Vanagaitė mano, kad „Vaižgantas brėžia tradicinio ir modernaus žmogaus skirtį ir tam tikrą priklausomybę“ (p. 121). Tradicinio žmogaus poelgis yra disciplinuojamas vertybių, kurių modernus žmogus atsisako ir pats „renkasi ir prisiima atsakomybę“ (p. 121). Tad atsakymą, kaip Vaižganto modernumas koreliuoja su krikščioniškaisiais laisvos valios, nuodėmės ir atgailos momentais, skaitytojas ir ras skyriuje „*Nebylys*, arba apie žmogų laiminančią ar smegdančią aistrą“. Vaižganto subtiliai traktuojamą laisvojo pasirinkimo problemą rodo ir Vanagaitės apžvelgta *Nebylio* recepcija kine ir teatre.

Paskutinis monografijos skyrius „Vaižgantas kitų akimis“ skirtas Vaižganto asmens refleksijai Kosto Ostrausko monodramoje *Vaižgantas* ir Eimanto Belicko dokumentiniame filme *Tumo kodeksas*. Ir čia Vanagaitė parodo puikų teorinės ir kultūrinę kontekstą analizuojančios literatūros išmanymą, gebėjimą užčiuopti gilius prasmių klodus ir juos tiksliai įvardyti. Vis dėlto skyriaus baigiamoji išvada kiek nuvilia:

Vaižgantas gyveno pagal savo kriterijus, nors visuomenė, bažnytinė valdžia jį vertino pagal kitokius. Jo gyvenimas nesueina į konfliktą su visuomene, su laiku, nes tie kriterijai nesukryžiuoja. Dėl tos pačios priežasties Vaižganto asmuo sunkiai įvardijamas, o jo gyvenimo visuma sunkiai suvedama į kokį nors apibendrinantį vaizdinį (p. 152).

Monografijos autorė, prieš tai konstatavusi, kad Vaižgantas turėjo asmeninių nuoskaudų ir išgyveno dėl neišsipildžiusių ambicijų, teigia, jog konflikto su visuomene rašytojas neišgyveno. Vis dėlto pabaigos skyrius su plačiu apibendrinimu užpildo kai kur tekste pasitaikančius prieštaravimus, neišplėtotas mintis.

Vanagaitė Vaižganto atvejo tyrimu parodė, kad būti moderniam reiškia būti neturinčiam precedento laiko tėkmėje, pirmąją pradžią, kažkuo kitokiu nei bet kas anksčiau, būti nauju būdu pasaulyje. Todėl unikalumas yra sunkiai sugaunamas. Vis dėlto monografijoje Vaižganto gyvenimo ir kūrybos analizė paremta samprata, jog modernumas glaudžiai susijęs su kūrybingumu, kuris visada suponuoja santykį su tradicija. Vadinasi, būti šiuolaikiškam reiškia ne tik apibrėžti savo būtį pagal laiką, bet ir apibrėžti laiką kaip savo būtį, suprasti laiką kaip žmogaus laisvės, sąveikaujančios su gamtos pasauliu, produktą. Taigi buvimas moderniam savo esme yra kažkas titaniška, kažkas prometėjiška – tokį Vanagaičiai pavyko parodyti Vaižgantą. Skaitytojui, išsiilgusiam sektinų pavyzdžių, gyvenimo būdo modelių, ši knyga tikrai patiks. Knyga patvirtina, kad modernybė Vakarų Europoje turėjo teologines šaknis, ir demokratija, ir žmogaus teisės buvo išaugintos krikščioniškųjų vertybių sode.

LITERATŪRA

- Meškauskas Juozas 2002. „Prelato Mykolo Krupavičiaus jaunystė“, in: *Lietuvių Katalikų mokslo akademijos metraštis* 30, 177, 165–179.
- Oželis Remigijus 2022. „Tradicijos ir modernumo sąlytis kunigo Jurgio Pabrėžos homiletikoje“, in: *Res humanitariae* 30, 181, 177–189.